

vasemmisto
vänstern

HYVIN- VOINNILLA RIKOLLISUUTTA VASTAAN

– VASEMMISTOLIITON
RATKAISUT NUORISORIKOLLI-
SUUTEEN PUUTTUMISEKSI JA
SEN EHKÄISEMISEKSI

Vasemmistoliiton
nuorisorikollisuusohjelma

Vasemmistoliiton nuorisoriikollisuusohjelma

HYVINVOINNILLA RIKOLLISUUTTA VASTAAN – VASEMMISTOLIITON RATKAISUT NUORISORIKOLLISUUTEEN PUUTTUMISEKSI JA SEN EHKÄISEMISEKSI

Sisältö

Tavoitteet	s. 5
1. Johdanto	s. 8
2. Suomen kriminaalipolitiikan lähtökohdat	s. 9
2.1. Suomen kriminaalipolitiikka	s. 9
2.2. Yhteiskunnallisten kriisien vaikutus nuorisorikollisuuteen	s. 10
3. Lasten ja nuorten rikollisuus	s. 11
3.1. Lasten ja nuorten rikollisuuden juurisyyt	s. 11
3.2. Nuorisorikollisuusilmiön eri ulottuvuuksia	s. 11
3.3. Lasten ja nuorten rikollisuuden kehityssuunta	s. 12
3.4. Katujengit Suomessa	s. 13
4. Rikosoikeudelliset seuraamukset	s. 14
5. Muut keinot	s. 16
5.1. Ennaltaehkäisy	s. 16
5.2. Lapsille ja nuorille suunnatut palvelut ja niiden ongelmakohtia	s. 17
6. Loppusanat	s. 18
Lähteet	S. 19

TAVOITTEET

1. KRIMINAALIPOLITIIKAN ON PERUSTUTTAVA TUTKITTUUN TIETOOON.

Valtakunnallisia nuorisoriikollisuuden seurantamittareita on kehitettävä, jonka lisäksi tehtyjen toimenpiteiden vaikutusta nuorisoriikollisuuteen tulee arvioida säännöllisesti. Toimenpiteiden vaikuttavuutta tulee tarkastella nuorisoriikollisuuden juurisyiden kannalta. Keskeisiä näkökulmia ovat muun muassa syrjäytymisen, eriarvoisuuden ja uhrikokemusten vähentäminen, palveluiden oikea-aikainen ja oikeanlainen kohdentuminen sekä tuen riittävyys niin lasten, nuorten kuin huoltajien kannalta. Tarvitsemme myös lisää tutkimusta erityisesti sosiaalihuollon palveluiden toimivuuden ja nuorisoriikollisuuden välisestä yhteydestä.

2. ERIARVOISUUTTA, KOULUKIUSAAMISTA JA SEGREGAATIOKEHITYSTÄ ON VÄHENNETTÄVÄ.

Erityisesti varhaiskasvatuksen, koulujen, perhe- ja lastensuojelupalveluiden, mielenterveys- ja päihdepalveluiden sekä mielekkäiden harrastusmahdollisuuksien saavutettavuuteen ja laatuun tulee kiinnittää erityistä huomiota. Hyvinvointialueiden tulee tehdä tiivistä keskinäistä yhteistyötä rikoksilla oireilevien lasten ja nuorten palvelutarjonnassa olevien alueellisten erojen kaventamiseksi. Monikulttuurisuutta, väestösuhteita ja rasismia tulee tarkastella kaksisuuntaisena integraationa, jossa myös yhteiskunta muuttuu omaksumalla vahvemmin kulttuurisen monimuotoisuuden huomioivia toimintamalleja – tämä on tärkeää erityisesti koulutusjärjestelmässä. Suomen kielen oppimisen tukea tulee kehittää entisestään. Lisäksi tulee tunnistaa ja puuttua vahvemmin koulukiusaamiseen sekä rasismiin. Myös lasten ja nuorten vertaisryhmien toiminnan tukeminen on tärkeää.

3. KOULUTUS- JA SOSIAALIPOLITIIKAN ONNISTUMISET LUOVAT EDELLYTYKSET TOIMIVALLE KRIMINAALIPOLITIIKALLE.

Vakavilla rikoksilla oirehtivat tarvitsevat tuekseen monialaista yhteistyötä, jonka kehittämistä tulee jatkaa. Tarvitsemme vahvempaa rikoserityistä osaamista niin oppilashuollon ammattilaisten keskuudessa, sosiaalipalveluissa kuin esimerkiksi lasten asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden työssä. Syrjäytymisvaarassa oleville lapsille ja nuorille tulee tarjota pitkäkestoista intensiivistä tukea sekä erityispalveluita. Syrjäytymistä ehkäisevien palveluiden sirpaleisuutta tulee korjata valtakunnallisen strategian avulla. Syrjäytymistä torjutaan myös vahvistamalla perheiden hyvinvointia ja vanhemmuuden tukea – esimerkiksi teini-ikäisten vanhempia voitaisiin auttaa perustamalla perheneuvoloiden yhteyteen 'teinineuvoloita'.

4. NUORTEN TUTKINTARYHMIEN VALTAKUNNALLISTAMINEN HELSINGIN POLIISILAITOKSEN MALLIN MUKAISESTI.

Helsingin poliisiin on perustettu vuonna 2018 nuorisoryhmä, joka tutkii keskitetysti kaikki alle 18-vuotiaiden rikokset yhteistyössä ennalta estävän toiminnon kanssa.

- 5. LISÄTÄÄN KATUSOVITTELUA ERI PUOLELLA SUOMEA.** Katusovittelu on menettely, joka perustuu varhaiseen ja korjaavaan puuttumiseen sekä konfliktinratkaisutaitojen kehittämiseen. Menettelyssä tarjotaan kasvatusalan ammatillisen tukea sovittelun osapuolille koko prosessin ajaksi. Lisäksi siinä varmistetaan nuorten sekä heidän perheidensä sitoutuminen menettelyyn.
- 6. JOKAISELLA NUORELLA RIKOKSENTEKIJÄLLÄ TULEE OLLA PÄÄSY ANKKURITOIMINNAN ASIAKKAAKSI.** Sosiaali- ja terveystoimen, poliisin ja nuorisotoimen rahoitus on turvattava toiminnan järjestämisen takaamiseksi ja kehittämiseksi. Jokaisella nuorella rikoksentekijällä kaikilla hyvinvointialueilla tulee olla pääsy Ankkuritoiminnan asiakkaaksi.
- 7. POLIISIN EXIT-TOIMINTAA TULEE VAHVISTAA.** EXIT-toiminnalla ennalta estetään vakavaa rikollisuutta ja siitä koituvia haittoja sekä väkivaltaista ääriajattelua. Toiminnan keskiössä on asiakkaan irtautuminen haitallisista ympäristöistä ja ajatusmalleista.
- 8. LASTENSUOJELUN VALMIUKSIA AUTTAA VAKAVILLA RIKOKSILLA OIREILEVIA LAPSIA TULEE VAHVISTAA.** Sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten todellinen palvelutarve tulee arvioida ja heille suunnattujen palveluiden tulee vastata tätä tarvetta. Sijoituspaikasta karanneen lapsen hyvinvoinnin turvaaminen on keskeisin näkökulma, kun arvioidaan sijoituspaikkojen käytössä olevien keinojen riittävyttä. Aikuisten ammattilaisten pysyvyyttä nuorten arjessa vahvistetaan takaamalla riittävät sijaishuollon resurssit. Erityisen huolenpidon jaksojen mahdollisia lainsäädännöllisiä muutostarpeita tulee arvioida. Arviointia tulee tehdä erityisesti interventioiden ajallisen keston sekä intervention jälkeisen palvelujatkumon näkökulmasta. Vaikuttavuusarviointeja tulee tehdä myös kaikkien muiden lastensuojelun palveluiden osalta. Toimintaa on arvioitava erityisesti niiden nuoren näkökulmasta, jotka vaarantavat vakavasti henkeään, kehitystään tai terveyttään. Lisäksi on tärkeää kehittää lastensuojelun sekä lasten- ja nuortenpsykiatrian välistä yhteistyötä.
- 9. LASTENSUOJELUN JA RIKOSSEURAAMUSLAITOKSEN VÄLISTÄ YHTEISTYÖTÄ TULEE MALLINTAA VALTAKUNNALLISELLA TASOLLA LASTENSUOJELU- JA RIKOSPROSESSIN YHTEENSOVITTAMISEKSI.** Myös ehdottoman vankeustuomion suorittamista lastensuojelulaitoksessa on tarpeen selvittää.
- 10. NUORILLE TULEE TAATA TURVALLINEN ELINYMPÄRISTÖ.** Erityisesti koulujen tulee olla turvallisia ja väkivallattomia paikkoja kaikille lapsille ja nuorille. Tällä hetkellä alle 15-vuotiaista väkivaltarikoksen uhreista suurin osa on kohdannut väkivaltaa nimenomaan kouluympäristössä. Turvallisten aikuisten määrän lisäämisen ja nuorisotyöntekijöiden läsnäolon vahvistamisen lisäksi tarvitsemme panostuksia jalkautuvaan nuorisotyöhön sekä poliisin ennalta estävään toimintaan kaikissa nuorten elinympäristöissä. Nuoret tarvitsevat monipuolisia ja saavutettavia kokoontumispaikkoja, jotka ovat avoimia myös yhteiskunnallisten kriisien keskellä – tällaisissa olosuhteissa kodin ulkopuolisten turvallisten paikkojen tarve korostuu monen lapsen ja nuoren kohdalla. Yleisesti ottaen meidän tulee vahvistaa nuorten osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia niin omassa elämänpiirissään kuin yhteiskunnassa laajemmin.

- 11. ENSISIJAISENA RANGAISTUSJÄRJESTELMÄN KEHITTÄMISEN TOIMENPITEENÄ TULEE ARVIOIDA NYKYISTEN RANGAISTUSTEN VAIKUTTAVUUTTA.** Tarvittavia lainsäädäntömuutoksia tulee toteuttaa etenkin niiden olemassa olevien rangaistusten osalta, joiden käyttöaste on matala lainsäädännöllisistä tai -tulkinnallisista syistä. Nuorisorangaistus on tällä hetkellä yksi esimerkki tällaisesta rangaistuksesta.
- 12. RANGAISTUSJÄRJESTELMÄN MUUTOKSISSA TULEE KIINNITTÄÄ ERITYISTÄ HUOMIOTA RANGAISTUKSESTA SAATAVAN HYÖDYN SEKÄ SIITÄ AIHEUTUVIEN HAITTOJEN VÄLISEEN SUHTEESEEN.** Haittoja tulee tarkastella niin yhteiskunnan kuin yksilön kannalta sekä lapsen edun toteutumisen näkökulmasta. Rangaistusjärjestelmän muutoksissa on kiinnitettävä lasten ja nuorten osalta erityistä huomiota sellaisiin vaikutuksiin, jotka kasvattavat rikoksen uusimisriskiä tai heikentävät henkilön psyykkistä, fyysistä tai sosiaalista hyvinvointia.
- 13. RIKOSLAINSÄÄDÄNTÖÄ TULEE TARKASTELLA ALAIKÄISEN HYVÄKSİKÄYTÖN NÄKÖKULMASTA.** Katujengien väkivaltaan ja muuhun rikollisuuteen liittyy yhtenä ilmiönä alaikäiset jäsenet, jotka altistuvat muita jäseniä helpommin monenlaiselle hyväksikäytölle. Alaikäisten eri muodoissa ilmenevä hyväksikäyttö rikollisessa toiminnassa sekä rikosten teettäminen alaikäisellä tulee ottaa laajempaan rikosoikeudelliseen tarkasteluun. Tarkastelussa tulee kiinnittää huomiota ensisijaisesti hyväksikäytön estämiseen.
- 14. TERÄASE- JA AMPUMA-ASELAINSÄÄDÄNTÖÄ SEKÄ NIIDEN MUUTOSTARPEITA TULEE ARVIOIDA.** On tarpeellista tarkastella, onko lainsäädännöllisin keinoin mahdollista puuttua alaikäisten kohdalla teräaseiden ostamiseen kivijalka- tai verkkokaupoista. Tarvitsemme tarkempaa tietoa laittomien ampuma-aseiden todellisesta määrästä Suomessa. Myös laillisten ja laittomien aseiden välistä yhteyttä on selvitettävä etenkin nuorten ja alaikäisten haltuun päätyvien aseiden osalta. Osana laittomien aseiden määrän vähentämistä ja lainsäädännön muutostarpeiden arviointia on tärkeää tunnistaa ja puuttua myös 3D-tulostettavien aseiden valmistamisen kehittämiseen.
- 15. UHRITUTKIMUKSIIN ON PANOSTETTAVA TULEVAISUUDESSA ENEMMÄN.** Meidän tulee selvittää keinoja, joilla voimme ehkäistä paremmin rikoksen uhriksi joutumista. Erityisesti alaikäisen uhrin asemaa ja lapsen edun toteutumista rikosoikeusprosessissa on selvitettävä. Lasten ja nuorten tietämystä omista oikeuksistaan on lisättävä: tieto auttaa tunnistamaan entistä paremmin tilanteita, joissa henkilö on joko joutunut tai on vaarassa joutua rikoksen uhriksi.
- 16. LAILLISUUSKASVATUSTA JA MUUTA NUORTEN OIKEUSTURVAA VAHVISTAVIEN TEEMOJEN KÄSITTELYÄ TULEE LISÄTÄ VARHAISKASVATUKSESSA JA KOULUISSA.** Tällaisia nuorten ja lasten kanssa käsiteltäviä teemoja voivat olla esimerkiksi päihteet, kiusaamisen monet ilmenemismuodot ja -ympäristöt sekä väkivalta niin fyysisessä, psyykkisessä, taloudellisessa kuin seksuaalisessa muodossaan.

1. JOHDANTO

Keskustelu nuorisoriikollisuudesta on yhteiskunnan kokonaisturvallisuuden parantamisen kannalta tärkeää ja välttämätöntä. Rikoksista seuraa yhteiskunnalle laajoja, eri tavoin näkyviä haittoja ja kustannuksia, joiden vuoksi lasten ja nuorten rikolliseen käyttäytymiseen tulee suhtautua erittäin vakavasti. **Suurin osa nuorista rikosentekijöitä ei jatka rikosten tekemistä aikuisuudessa, mutta toistuvasti rikoksiin syyllistyvien aikuisten rikoskierre on kuitenkin yleensä alkanut jo nuoruudessa.** Siksi nuorten rikollisuuden ennaltaehkäisy on tärkein yhteiskunnan kokonaisrikollisuutta vähentävä tekijä [1].

Eniten haittaa nuorisoriikollisuudesta on ennen kaikkea nuorille itselleen ja heidän läheisilleen. Lasten ja nuorten rikollinen käyttäytyminen on aina merkki yhteiskunnan palvelu- ja tukijärjestelmän epäonnistumisesta. **On tärkeää ymmärtää, että rikoksiin syyllistyneet lapset ja nuoret ovat aina tuen tarpeessa.** Herkän ja ainutkertaisen elämänvaiheen vuoksi on erityisen tärkeää, että heihin kohdistuvat toimenpiteet ovat oikea-aikaisia, tehokkaita ja tarkoituksenmukaisia. Näiden kriteerien täytyessä on todennäköisempää, että toimenpiteillä on pitkälle kantavia positiivisia vaikutuksia myös aikuisuudessa tehtävien rikosten esiintyvyyteen.

Kaikkeen nuorisoriikollisuuteen ei voida puuttua samanlaisilla keinoilla, mutta nuorisoriikollisuuden juurisyistä voidaan löytää paljon yhteisiä tekijöitä, joihin voimme puuttua. Yleisesti ottaen voimme ajatella, että ennaltaehkäisevät keinot ovat samoja kaikkien lasten ja nuorten kohdalla. Kuitenkin rikoksilla oikeiden lasten ja nuorten kohdalla toimien tehokkuutta tulee arvioida yksilöllisten elämän- ja perhetilanteiden kautta. Myös rikollisen toiminnan vakavuus vaikuttaa siihen, millaisia interventioita tai rikosoikeudellisia seuraamuksia on kussakin tilanteessa tarkoituksenmukaista käyttää.

Nuorisoriikollisuus ei ole yhteiskunnallisesti uusi huolenaihe – päinvastoin. Historiallisesti tarkasteltuna nuorten rikollisuuteen tai häiriökäyttäytymiseen liitetty julkinen huoli on erittäin tavallista. Keskustelu on myös yleensä melko vahvasti moraalisesti latautunutta. On yhteiskunnan kokonaisturvallisuuden näkökulmasta vahingollista, jos aihepiiriä koskevassa keskustelussa tai politiikkatoimien suunnittelussa ei pystytä riittävästi näkemään ilmiön moniulotteisuutta.

Kun tunnemme yhteiskunnallisia ilmiöitä syvällisesti tutkittuun tietoon perustuen, voimme myös vastata niihin parhaalla mahdollisella tavalla. Tämän periaatteen tärkeys korostuu erityisesti lapsia ja nuoria koskevissa päätöksissä. **Tarvitsemme eettistä poliittista ja yhteiskunnallista keskustelua, jossa vältetään nuorten ja eri väestöryhmien leimaimista.** On tärkeää tunnistaa, että myös puhe ja siinä käytetty retoriikka ovat tekoja, joilla on konkreettisia vaikutuksia lasten ja nuorten arkeen. Myös nuoret itse seuraavat aktiivisesti heistä käytävää keskustelua, joka vaikuttaa puolestaan siihen, millaisena he itsensä näkevät. Nuorten äänen on tultava kuuluviin heitä itseään koskevassa keskustelussa. Meidän on tärkeää kuulla nuoria niin nuorisoriikollisuuden juurisyistä kuin sen ratkaisukeinoista.

Tässä nuorisoriikollisuutta käsittelevässä poliittisessa linjapaperissa lähestytään aihepiiriä kahdesta eri suunnasta. Yhtäältä tässä paperissa halutaan valottaa, mistä nuorisoriikollisuudessa on yleisesti kyse yksilöllisenä sekä yhteiskunnallisena ilmiönä. Toisaalta paperissa esitellään ajankohtaiseen tutkimukseen pohjautuvaa tieteellistä tietoa sekä näkökulmia, jotka osaltaan mahdollistavat parempaa aihepiiriä koskevaa argumentointia ja muuta keskustelua. Nuorisoriikollisuuden ilmiöiden avaamisen jälkeen tässä linjapaperissa käydään läpi nuorisoriikollisuuden taustoja ja ilmenemismuotoja, seuraamusjärjestelmää sekä jo olemassa olevia ratkaisumalleja. Tämän esityksen tarkoituksena on tarjota ymmärrettäviä ratkaisumalleja nuorisoriikollisuuden ennaltaehkäisyyn ja siihen puuttumiseen.

Tavoitteena on niin ikään osoittaa, että nuorisoriikollisuutta on mahdollista käsitellä yhteiskunnassamme myös eettisesti kestävällä, demokraattisilla sekä oikeusvaltioperiaatetta kunnioittavilla tavoilla.

2. SUOMEN KRIMINAALIPOLITIIKAN LÄHTÖKOHDAT

2.1. SUOMEN KRIMINAALIPOLITIikka

Kriminaalipolitiikka voidaan määritellä kokonaisvaltaiseksi yhteiskunnalliseksi päätöksenteoksi ja toiminnaksi, jonka tavoitteena on rikosten ehkäiseminen. Se merkitsee niin ennustettavan ja oikeudenmukaisen rikosoikeusjärjestelmän ylläpitoa kuin läpinäkyvän, oikeusvaltioperustaisen ja kuntouttavan rikosseuraamusjärjestelmän toiminnan varmistamista. Siihen liittyy myös rikosvahinkojen ja rikollisuuskontrollin aiheuttamien haittojen vähentämistä, kustannusten minimoimista ja oikeudenmukaista jakamista sekä vankilan jälkeisten yhteiskuntaan sopeutumista tukevien palveluiden järjestämistä. Kriminaalipolitiikka on merkittävästi laaja-alaisempaa kuin perinteinen rikosoikeuspolitiikka, jossa käsitellään yksinomaan teon rangaistavuutta ja rangaistuksen ankaruutta.

Moderni hyvinvointivaltiollinen kriminaalipolitiikka syntyi Pohjoismaisissa 1960- ja 1970-luvuilla. **Tuolloin eräänä keskeisenä havaintona oli, että ankarilla rangaistuksilla ei ole merkittävää tehoa rikollisuuden ehkäisyssä. Sen sijaan vankila pikemminkin lisäsi uusintarikollisuutta, kuin niin sanotusti paransi rikosentekijöitä.** Tätä havaintoa vasten muodostui yhteiskunnallinen tilaus löytää vaihtoehtoja pitkille vankeusrangaistuksille sekä pakko- hoidolle rikollisuuteen puuttumisen välineinä.

Hyvinvointivaltiollisen kriminaalipolitiikan peruslähtökohtana on rikollisuusongelman ratkaiseminen ensisijaisesti sosiaalisen yhdenvertaisuuden kautta. Siinä nojataan empiirisesti tutkittuun tietoon, oikeusvaltiollisten reunaehtojen ja laillisuusperiaatteen kunnioittamiseen sekä uhrien ja rikosentekijöiden ihmisarvoineen kohteluun. Keskeisenä rikollisuutta vähentävänä keinona on ollut sosiaalisen, taloudellisen ja sivistyksellisen eriarvoisuuden lievittäminen yhteiskunnassa. **Kriminaalipolitiikka on toisin sanoen nivoutunut yhteen sosiaalipolitiikan kanssa niin Suomessa kuin muissakin Pohjoismaissa. Siksi onnistunut sosiaalipolitiikka on edellytyksenä myös onnistuneelle kriminaalipolitiikalle.** Lähestymistavan yksi suurimmista eduista on rikosilmion kokonaisvaltainen tarkastelu, joka puolestaan mahdollistaa laajojen ja eritasoisten toimenpiteiden suunnittelemisen sekä resurssien kohdentamisen vaikuttavalla tavalla.

Kansainvälisissä vertailuissa yhteiskunnalliset valta- ja varallisuuserot ovat yhteydessä sekä kriminaalipolitiikan ankaruuteen että rikollisuuden määrään. Siksi on tärkeää huomata, että **sosiaalista eriytymistä ennaltaehkäisevä ja tasa-arvoa edistävä politiikka on myös yhteiskuntarauhan kannalta kestävä poliitiikka.** Suomessa on myös onnistuttu muita Pohjoismaita paremmin tasapainoisessa kaupunkikehityksessä, josta on kiittäminen hyvää asunto- ja kaavoituspolitiikkaamme. Erityisenä onnistumisena voi mainita esimerkiksi Helsingin kaupungin pitkän linjan sosiaalisen sekoittamisen mallin hyödyntämisessä, jossa asuinalueille rakennetaan erilaisiin asumismuotoihin perustuvia asuntoja.

Hyvä kaupunkipolitiikka on ehkäissyt yhteiskuntaluokkien sosiaalisten todellisuuksien eriytymistä toisistaan, joka on puolestaan vähentänyt segregatiota ja turvattomuutta. Segregatio on moniulotteista sosiaalista eriytymistä, johon vaikuttaa asuntopolitiikan lisäksi muun muassa yhteiskunnallinen osallisuus ja koulutusjärjestelmän sekä työmarkkinoiden rakenne. Segregatiokehitys myös

ruokkii esimerkiksi jengiytymistä. Suomessa hyväosaisten väestöryhmien eristäytyminen omille asuinalueilleen on kuitenkin verraten vähäistä ja koska sosiaaliset ongelmat eivät korostuneesti kasaudu samoille alueille, ovat asuinalueemme turvallisia. Myös tasa-arvoinen ja laadukas julkinen peruskoulu on mainittava yhtenä yhteiskunnallista eriytymistä ehkäisevänä tekijänä Suomessa. Tavoitteena on, että samoissa kouluissa ja päiväkodeissa on erilaisista sosiaalisista taustoista tulevia lapsia, sillä se edesauttaa myönteisten väestösuhteiden kehittymistä.

2.2. YHTEISKUNNALLISTEN KRIISIEN VAIKUTUS NUORISO- RIKOLLISUUTEEN

2020-luvun alku on ollut Suomessa ja maailmassa akuuttien kriisien aikakautta. Koronapandemia ja Venäjän hyökkäyssota ovat tehneet todeksi uusia yhteiskunnallisia epävarmuustekijöitä. Näiden akuuttien kriisien taustalla vaikuttavat yhä aiemmat 2000-luvulla yhteiskuntia muovanneet kehityskulut, kuten kiihtyvä globalisaatio, nopea teknologinen kehitys sekä vuosien 2007–2009 finanssikriisin maailmanlaajuiset seuraukset. Vakiintuneisiin identiteettikäsitteisiin kohdistuneet yhteiskunnalliset muutokset ovat heikentäneet turvallisuuden ja kontrollin tunnetta yksilöiden näkökulmasta. Taloudelliset muutokset ja epävarmuuden lisääntyminen ovat yhteydessä alemman sosioekonomisen luokan kasvuun, joka puolestaan yleensä näkyy rikollisuuden määrän nousuna.

Yhteiskunnallisen epävarmuuden lisäksi 2000-lukua on leimannut tiedonvälityksen pirstoutuminen sosiaalisen median tulon myötä, joka on tietolähteenä korvannut osittain perinteisempiä uutismedioita. Vaikka sosiaalinen media on osaltaan demokratisoinut tiedonvälitystä, on se myös omiaan luomaan sekä vahvistamaan vääristyneitä käsityk-

siä rikollisuuden määrästä ja maailman raa-kuudesta. **Vääristyneet käsitykset lisäävät ihmisten pelkoa joutua rikoksen uhriksi, vaikka esimerkiksi Euroopan unionin tilastokeskus Eurostatin mukaan rikollisuus on todellisuudessa vähentynyt Euroopassa viimeisen kymmenen vuoden aikana.** Koska väkivalta ja rikollisuus toisaalta kiehtovat yleisöä, on rikosuutisoinnin määrä lisääntynyt ja muuttunut sensaatiohakuisemmaksi. Rungas uutisointi voi vaikuttaa myös siten, että esimerkiksi nuorten ongelmakäyttäytymisestä muodostuu helposti liioitellun negatiivinen mielikuva. Toisaalta kasvanut mediahuomio voi vaikuttaa myös positiivisesti: keskustelu rikollisuudesta edistää rikollisuuden parempaa tunnistamista, jonka kautta myös entistä isompi osa rikoksista tulee viranomaisten tietoon.

Nuorisoriikollisuutta koskevan julkisen keskustelun valtavirtaa voidaan kuvata rangaistuspopulismien käsitteellä. Rangaistuspopulismiksi kutsutaan poliittisten toimijoiden esille tuomaa kovemman rangaistuksen politiikkaa, jonka oletetaan olevan suosittua suuren yleisön keskuudessa[2]. **Kriisiolosuhteet tarjoavat rangaistuspopulisteille julkisille mielipiteille kannatusta, sillä kriisien keskellä ihmiset haluavat tuntea, että haastavaan tilanteeseen on olemassa yksinkertaisia ratkaisuja.** Puheenvuorojen taustalla on usein tarkoituksenmukainen ihmisten rikoksiin liittyvien pelkojen sekä rikoksentehtäjiin kohdistuvan asenneilmapiiriin hyödyntäminen. Myös Suomessa on kuultu rangaistuspopulistisia puheenvuoroja koskien nuorten jengiytymistä sekä nuorten rangaistusten koventamista. On tärkeää muistaa, että myös kriminaalipolitiikasta tulee pystyä käydä avointa demokraattista kansalaiskeskustelua, jotta rikollisuudesta huolestuneet ihmiset kokevat tulevansa kuulluiksi. Rangaistuspopulismien taustalla oleviin aitoihin huoliin on vastattava demokraattista keskustelua laajentamalla ja osallisuutta vahvistamalla.

Kun käymme nyt nuoria koskevaa kriminaalipoliittista keskustelua, emme voi ohittaa koronakriisin vaikutuksia lapsiin ja nuoriin.

Koronakriisi on syventänyt eriarvoisuutta yhteiskunnassa ja kriisin vaikutukset eivät ole kohdistuneet samalla tavalla kaikkiin lapsiin, nuoriin ja perheisiin – kielteiset vaikutukset kohdistuvat erityisesti niihin, jotka ovat olleet jo ennen kriisiä haavoittuvassa asemassa. Haavoittuvien väestöryhmien kannalta koronan vaikutusten kasaantumisen taustalla ovat esimerkiksi peruspalveluiden supistaminen ja yhteiskunnan sekä erilaisten lähiyhteisöjen tukiverkostojen heikentyminen. Esimerkiksi väkivaltaan, mielenterveyteen ja päihteisiin liittyvät ongelmat ovat korostuneet niin lasten ja nuorten kuin aikuistenkin kohdalla lisäten turvattomuutta monissa perheissä. Nuorten kohdalla epäiltyjen henkirikosten ja niiden yritysten määrä on ollut poikkeuksellisen korkealla juuri koronavuosien aikana.

3. LASTEN JA NUORTEN RIKOLLISUUS

3.1. LASTEN JA NUORTEN RIKOLLISUUDEN JUURISYYT

Lasten ja nuorten rikollisuudelle ei ole vain yhtä selittävää tekijää, mutta sen taustalla on joitain yleisesti toistuvia piirteitä. Nuorten rikoskäyttäytymiseen ovat yhteydessä perheen sisäiset ongelmat ja kriisit, vanhemmuustaitojen puutteet sekä vanhempien vähäinen valvonta ja kommunikaatio nuoren kanssa. Nuoren yksilöllisiä piirteitä tarkasteltaessa korostuvat puolestaan temperamenttieroit sekä erilaiset vinoumat niin sosiaalisissa, elämäntilanteissa kuin kognitiivisissa kyvyissä, jotka tulevat näkyviksi esimerkiksi keskittymis- ja käytöshäiriöinä tai oppimisvaikeuksina. Rikosmyönteinen kaveripiiri voi aiheuttaa nuorelle sosiaalista ryhmäpainetta, joka puolestaan heikentää itsekontrollia ja muun yhteis-

kunnan sosiaalista kontrollia. Rikosmyönteinen ympäristö myös yleisesti normalisoi siihen liittyvien ajatusmallien sisäistämistä.

Rikollisen käyttäytymisen taustatekijöiksi voidaan tunnistaa myös heikko sosioekonominen asema, ongelmien ylisukupolvisuus, asuinpaikka, nuori ikä, miessukupuoli ja päihteidenkäyttö. Kaltoinkohdeksi tuleminen lapsena ja nuorena sekä rikollisuus ja traumat lisäävät rikollisuuden ja sen uhriksi joutumisen riskiä myös aikuisiässä. Köyhyys ja syrjäytyminen tuottavat turvallisuuden eriarvoistumista, joka näkyy väkivallan, onnettomuuksien, syrjinnän ja viharikoksien sekä kaltoinkohtelun uhassa.

3.2. NUORISORIKOLLISUUSILMIÖN ERI ULOTTUVUUKSIA

Nuorisoriikollisuuteen kytkeytyy monia toisiinsa limittyviä ilmiöitä, jotka tulee kuitenkin pyrkiä pitämään erillään kriminaalipoliittisessa, rikollisuuden vähentämiseen tähtäävässä keskustelussa. Ensinnäkin on syytä erottaa alaikäisten tekemät rikokset täysi-ikäisten tekemistä rikoksista. Alaikäisten kohdalla on usein hedelmällistä puhua rikoksilla oireilemisesta, jolloin rikokset nähdään ennen kaikkea perhe- tai muusta elämäntilanteesta juontuvina vahingollisina tapoina purkaa huonoa oloa. Rikollisuuden taustalla ei yleensä ole tällöin vahvaa rikollista identiteettiä sinänsä.

Alaikäisten rikollisuudessa on harvoin kyse tarkoituksenmukaisesta tai suunnitelmallisesta toiminnasta, jolloin se ei myöskään pidä sisällään tosiasiallista punnintaa rikoksesta koituvan hyödyn ja siitä seuraavien haittojen välillä. Sama pätee myös täysi-ikäisten, mutta silti nuorten henkilöiden tekemissä rikoksissa. Nuori kohtaa tilaisuuden rikoksen tekemiseen yleensä arvaamattomasti ja yllättäen. Uhrit voivat valikoitua sattumanvaraisesti. Ryhmäpaine ohjaa toimintaa omia sisäisiä motiiveja vahvemmin, jonka lisäksi

nuorten impulssikontrolli on muutenkin kehitystasosta johtuen aikuisia alhaisempi.

Julkisessa keskustelussa katujengit ovat saaneet viime aikoina paljon huomiota[3]. **Suomessa katujengit ovat pääasiassa löyhiä tai epämuodollisia verkostoja, joiden jäsenyys on luonteeltaan tilannekohtaista ja lyhytaikaista.** Suurin osa toimijoista on täysi-ikäisiä, mutta mukana on myös alaikäisiä. Alaikäisten kohdalla on tärkeää ottaa huomioon heidän erityisen haavoittuva asemansa sekä alttius erilaisen hyväksikäytön kohteeksi joutumiselle. Alaikäisillä saatetaan esimerkiksi teettää rikoksia, sillä heille ei koidu samantaisia rikosoikeudellisia seuraamuksia kuin täysi-ikäisille. Ryhmän nuorimmilla jäsenillä saattaa myös olla vanhempia jäseniä suurempi sosiaalinen tarve todistaa kovuuttaan ryhmälle ja ympäröivälle maailmalle.

Rikollinen identiteetti ja elämäntapa saattavat näyttäytyä tavoittelemisen arvoisena ja niitä voidaan jopa romantisoida. Ryhmien toiminta perustuu statukseen ja niihin kiinnittyy usein yksilöitä, joilla ei ole muita vertaisryhmiä. **Monille nuorille ne voivat olla ainoita paikkoja, joissa he kokevat yhteenkuuluvuuden tunnetta ja arvostusta.** On tärkeää huomata, että katujengeihin kohdistuvalla mediahuomiolla voi olla niitä vahvistava vaikutus: maineen syntyminen saattaa lisätä ryhmien sisäistä koheesiota ja kasvattaa niiden houkuttelevuutta myös uusien jäsenten näkökulmasta.

Katujengirikollisuus on pidettävä ilmiönä erillään järjestäytyneestä rikollisuudesta. Katujengirikollisuudessa saattaa olla joitakin piirteitä järjestäytyneestä rikollisuudesta, kuten yksittäisten jäsenten kytköksiä järjestäytyneisiin rikosryhmiin. Toisin kuin järjestäytyneen rikollisuuden kohdalla, ei katujengirikollisuutta olla määritelty lainsäädännön tasolla lainkaan. Siten on aina tapauskohtaisen oikeudellisen arvioinnin varassa, kuinka paljon kunkin katujengin toiminnassa on järjestäytyneen rikollisuuden tunnuspiirteitä.

3.3. LASTEN JA NUORTEN RIKOLLISUUDEN KEHITYSSUUNTA

Nuorisorikollisuudesta puhuttaessa on tärkeää muistaa, että yhä suuremmalla osalla nuoria menee hyvin. Nuorten rikollisuus on laskenut vuodesta 2011 lähtien niin poliisin tietoon tulleiden rikosten, rikostuomioiden kuin kokonaisrikollisuutta mittaavien kyselytutkimusten perusteella. Samaan aikaan ongelmat kuitenkin kasaantuvat entistä voimakkaammin yhä pienemmälle joukolle nuoria. 18-29-vuotiaiden väkivaltarikollisuuden määrä on pysynyt laskusuunnassa, mutta alaikäisten kohdalla määrä on sen sijaan kasvanut merkittävästi. Teot ovat myös raaistuneet: yhä useampaan alaikäisten tekemään väkivaltarikokseen liittyy teräaseita ja suurin osa väkivallasta on tapahtunut julkisella paikalla. Prosentuaalisesti suurin kasvu on nähtävissä törkeissä ryöstöissä sekä henkirikoksissa tai niiden yrityksissä.

Suomessa syntyneiden maahanmuuttajataustaisten nuorten rikostasoa on matalampi kuin ulkomailla syntyneillä nuorilla. Suomessa ja ulkomailla syntyneiden maahanmuuttajataustaisten nuorten rikostasoa on puolestaan korkeampi kuin suomalaistaustaisilla nuorilla. Väestöllisesti alaikäisten rikosepäilyjen määrä on kuitenkin kasvanut yhdenmukaisesti niin suomalais- kuin maahanmuuttajataustaisten nuorten parissa – **näin ollen alaikäisten väkivaltarikollisuuden merkittävää kasvua ei voida selittää maahanmuuttajataustaisten nuorten rikollisuuden kasvulla**[4]. Maahanmuuttajanuorten ja kantaväestöön kuuluvien nuorten väliset erot rikollisuudessa jatkavat kapenemistaan, kun vertailussa vakioidaan sosioekonominen tausta[5]. Vastaavasti tutkimusasetelmassa, jossa maahanmuuttajatausta verrataan yhtenä selitystekijänä muihin nuorten korkeaa rikostasoa selittäviin tekijöihin, ei tausta näyttäydä erityisen keskeisenä nuorisorikollisuuden riskitekijänä[6].

Nuorisoriikollisuuskyselyssä käy ilmi, että maahanmuuttajataustaiset lapset ja nuoret joutuvat muita ikäisiään useammin fyysisen väkivallan tai sillä uhkaamisen sekä kiusaamisen uhreiksi[7]. Maahanmuuttotustaisten suomalaisoppilaiden oppimistulokset ovat selvästi heikompia kuin valtaväestöön kuuluvien oppilaiden, ja erot syntyvät jo ennen kouluikää[8]. **Maahanmuuttajataustaisten nuorten tukeen on panostettava enemmän kotouttamispalveluiden kehittämisen ja vahvemman resursoinnin kautta.** Myös yhteisöllisen nuorisotyön ja vanhempien tukemisen merkitys korostuvat. Lisäksi perheosiaalityössä ja lastensuojelussa on lisättävä traumatyön osaamista maahanmuuttajataustaisten nuorten kohtaamien ylisukupolvisten sotatraumojen vaikutusten lieventämiseksi. On myös syytä huomioda, että palvelujärjestelmän toimivuuden ohella maahanmuuttajien asemaan vaikuttaa vahvasti yhteiskunnallinen asenneilmapiiri sekä ihmisten kohtaama syrjintä ja rasismi.

Maahanmuuttajataustaisten nuorten ohella on tärkeää kiinnittää entistä enemmän huomiota kodin ulkopuolelle sijoitettuihin nuoriin. Näiden nuorten kohdalla väkivaltakokemukset ovat huomattavan yleisiä verrattuna muihin ikäryhmiin. Erityisesti luvattomasti sijaishuolto paikastaan poistuvat nuoret ovat erityisen suuressa riskissä joutua väkivallan ja rikoksen uhreiksi tai syyllistyä niihin itse.

3.4. KATUJENGIT SUOMESSA

Nuorelle on tärkeää kuulua ryhmään, tuntee ystäväyyttä sekä kokeilla uusia asioita, seikkailakin. Nuoruus on elämänvaihe, jota värittää yleisesti minäkuvan muovautuvuus ja yhteisöllisyyden korostuminen. Identiteetin muodostumiseen vaikuttavat lukuisat sisäiset ja ulkoiset tekijät. Lapset ja nuoret ovat aikuisia alttiimpia ulkoa tuleville määrittelyille, jonka vuoksi myös yhteiskunnallinen leimaaminen vaikuttaa heihin voimakkaammin – esimerkiksi jengipuhe sisäistetään helposti osaksi

yhteistä identiteettiä. **Siksi nuorten muodostamien ryhmien kutsumista katujengeiksi löyhin perustein on syytä välttää.** Termillä on symbolisia, etenkin yhdysvaltalaiseen jengikulttuuriin liittyviä ulottuvuuksia, jotka voivat vahvistaa ryhmien haitallisia ajatus- ja toimintamalleja. Väkivallan ihannoiti ja sen käyttäminen kunnioituksen saavuttamiseksi on erityisen haitallista silloin, kun lapsi tai nuori sisäistää sen osaksi maailmankuvaansa.

Kriittinen suhtautuminen jengi-sanaan ei tarkoita, etteikö lasten tai nuorten tekemään väkivaltaan tulisi suhtautua erittäin vakavasti. Väkivaltainen ja rikollinen oirehtiminen kertoo yhteiskuntamme ja sen ennaltaehkäisevien toimintojen kehitystarpeista. Suomen rikoslaissa ei määritellä katujengiriikollisuutta, joten tässä paperissa hyödynnetään Eurogang-määritelmää, jonka käytöstä vallitsee konsensus eurooppalaisessa ilmiötä käsittelevässä kirjallisuudessa.

Eurogangin mukaisesti nuorisoryhmien tulee täyttää seuraavat kriteerit: 1) ryhmän tulee olla pysyvä, eli sen on oltava olemassa vähintään useita kuukausia jäsenten vaihtuvuudesta huolimatta; 2) nuorisoryhmän tulee olla katu-painotteinen, johon kuuluu ajan viettäminen lähinnä kaduilla, ostoskeskuksissa tai puistoissa; 3) ryhmän lainvastaisen toiminnan on oltava rikollista käyttäytymistä, eikä vain yleisesti häiritsevää käyttäytymistä ja 4) lainvastaiseen toimintaan osallistumisen tulee olla osa ryhmän identiteettiä.

On huomionarvoista, että vaikka katu- tai nuorisojengi täyttäisi Eurogang-määritelmän, ei sitä tule samaistaa amerikkalaisessa yhteiskunnassa esiintyviin jengeihin. Määritelmä on kehitetty juuri siksi, että amerikkalaisen jengikulttuurin kontekstissa kehitettyjä määritelmiä ei ole tarkoituksenmukaista hyödyntää Euroopassa, sillä täällä ei ole vastaavaa laista jengikulttuuria. Määritelmä sisältää myös mahdollisuuden kutsua ryhmiä katujengin sijaan ongelmalliseksi nuorisojoukoiksi (troublesome youth group).

Poliisin mukaan Suomessa toimii noin kymmenen rikollista katujengiä, joissa on yhteensä noin 100-200 jäsentä. Yksittäinen ryhmä voi koostua eräänlaisesta ydinryhmästä ja sen – tai koko ryhmän – ympärillä toimivista nuorista. Ryhmissä voi esiintyä hierarkkisuutta, ja heillä voi olla käytössään esimerkiksi symbolisia ryhmätunnuksia. Poliisin ennalta estävän toiminnon tilanneraportin mukaan Suomessa nuorten katujengit tuovat voimakkaasti esille omaa kaupunginosaansa, mutta viitteitä perinteiseen jengikulttuuriin kuuluvasta varsinaisesta reviirijattelusta ei kuitenkaan ole. **Poliisin mukaan Suomessa ei voida myöskään vielä puhua Ruotsin tai Tanskan kaltaisista katujengeistä.** Osalla katujengeihin kiinnittyvistä nuorista voi kuitenkin olla yhteyksiä huumausaine- ja väkivaltarikollisuuteen. Jotkut nuoret ovat myös olleet jo aiemmin poliisin tuttuja ennalta estävän toiminnon kautta. Jengien välillä on syntynyt keskinäisiä konflikteja, joita on selvitelty väkivaltaisesti. Joidenkin nuorten aikuisten kohdalla on myös havaittu yhteyksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen.

4. RIKOSOIKEUDELLISET SEURAAMUKSET

Nuoruuteen kuuluu vahvana osana identiteetin etsiminen ja rajojen kokeilu. Osalla nuorista rajojen kokeiluun liittyy myös rikollisiin tekoihin ryhtyminen. **Nuorilla on erityisasema rikosoikeusjärjestelmässä sekä rangaistusten toimeenpanossa.** Erityisasema vaikuttaa esimerkiksi tuomioiden pituuteen sekä rikosoikeudellisten rangaistusten valintaan. Valinnassa tunnistetaan nuorten kypsymättömyys ja siinä huomioidaan mahdollisia elementtejä, joilla lievennetään rangaistuksesta koituvia haittavaikutuksia. Rikoksentekeä alle 18-vuotiaana on yksi esimerkki rangaistusasteikon lieventämisperusteista. Viime vuosikymmenien

aikana yhteiskunnan tukipalvelut ovat kiinnittyneet aiempaa tiiviimmin juuri rikosoikeusjärjestelmään, jossa on rangaistuksen aikaisena tavoitteena parantaa nuorten valmiuksia rikoksettomaan elämään sekä vahvistaa yhteiskuntaan integroitumista.

Rikosvastuikä Suomessa on 15 vuotta, jota nuorempiin ei sovelleta rikosoikeudellisia toimia. 15-20-vuotiaiden rikosentekijöiden kohdalla poliisin tulee ilmoittaa rikoksesta syyttäjälle ja Rikosseuraamuslaitokselle. Jos rikosentekijä on 15-17-vuotias, on poliisilla velvollisuus tehdä ilmoitus myös sosiaaliviranomaiselle. Syyttäjän tulee puolestaan pyytää Rikosseuraamuslaitokselta seuraamusselvityksen, nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelman ja/tai yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityksen laatimista. Rikosseuraamuslaitos arvioi, millä seuraamusvalinnalla ja seuraamuksen täytäntöönpanolla voidaan parhaiten edistää nuoren rikosentekijän sosiaalista selviytymistä sekä estää rikoksiin syyllistymistä. Rikosseuraamuslaitos laatii oikeudelle seuraamusselvityksen ja/tai nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelman verkostotyönä sekä yhteistyössä nuoren kanssa. Jos nuori on alaikäinen, on myös hänen huoltajansa mukana prosessissa.

Nuorelle rikosentekijälle koituvia mahdollisia seuraamuksia on monia: sovittelu, sakkorangaistus, yhdyskuntaseuraamus sekä ehdollinen ja ehdoton vankeusrangaistus.

Sovittelussa rikoksen tai riidan osapuolille tarjotaan mahdollisuus toistensa kohtaamiseen ja mahdollisten vahinkojen korjaamiseen. Sovittelu perustuu puolueettomuudelle, luotamuksellisuudelle, vapaaehtoisuudelle sekä maksuttomuudelle. Menettelyn hyötynä on osapuolille tarjoutuva mahdollisuus turvalliseen kohtaamiseen ja sovitteluprosessin lopputulokseen vaikuttamiseen. Sovittelutoimisto arvioi aina tapauksen luonteen perusteella, että voiko asiaa käsitellä sovittelussa. Rikoksen uhri, rikoksesta epäilty, poliisi, syyttäjä, huoltaja, edunvalvoja, sosiaaliviranomainen tai koulu voivat tehdä aloitteen sovittelusta

lasten sekä nuorten rikos- ja riita-asioissa.

Sakkorangaistus on toinen mahdollinen nuorille langetettava seuraamus. Päiväsakon voi määrätä tuomioistuin tai sakkomenettelyssä poliisi tai syyttäjä. Maksamaton päiväsakko voidaan lähtökohtaisesti muuttaa vankeusrangaistukseksi, mutta mahdollisuutta sakon muuntorangaistukseen on rajoitettu alle 18-vuotiaana tehtyjen rikosten kohdalla. Päiväsakon rahallisen arvon on oltava kohtuullinen sakotettavan henkilön maksukykyyn suhteutettuna, ja nuorille määrätyt päiväsakot ovatkin keskimäärin alle sata euroa. Rikesakko on euromäärältään kiinteä päiväsakkoa lievempi varallisuusrangaistus, joka säädetään lailla eräiden rikosten ainoaksi rangaistukseksi. Rikesakon suuruudessa ei huomioida henkilön varallisuusasemaa, ja sen voi määrätä poliisi tai muu lainvalvontaa suorittava virkamies. Rikesakko on yleinen nuorten seuraamus Suomessa. Rangaistusmääräysmenettelyssä annettu sakko puolestaan koskee lieviä rikoksia, mutta tekojen tulee olla kuitenkin vakavampia kuin rikesakon kohdalla. Poliisi antaa sakon rangaistusvaatimuksen, jolloin syyttäjä vahvistaa sakon sekä antaa rangaistusmääräyksen. Rangaistusmääräysmenettelyssä annettu sakko on nuorten rikosoikeudellisista seuraamuksista kaikista yleisin.

Yhdyskuntaseuraamuksia ovat yhdyskuntapalvelu, nuorisorangaistus, valvontarangaistus ja ehdollinen vankeus. Yhdyskuntapalvelu on yleisin yhdyskuntaseuraamus, johon kuuluu palkaton työ, joka suoritetaan valtion, kunnan kirkon tai muiden hyväksytyjen yhteisöjen järjestämissä palvelupaikoissa. Yhdyskuntapalveluun voidaan tuomita, jos rikoksesta tuomitaan enintään kahdeksan kuukauden vankeusrangaistus, syytetty suostuu yhdyskuntapalveluun ja syytetyn oletetaan suorittuvan palvelusta. Jos tuomittu ei noudata yhdyskuntapalveluun liittyviä ehtoja, voidaan tuomio viimekädessä muuttaa vankeudeksi.

Valvontarangaistus sijoittuu rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä ankaruudeltaan yhdyskuntapalvelun ja ehdottoman vankeu-

den väliin. Sillä korvataan osa lyhyistä ehdottomista vankeusrangaistuksista ja se voidaan tuomita enintään kuuden kuukauden mittaisena. Valvontarangaistukseen tuomittu asuu kodissaan, mutta häntä valvotaan rangaistuksen aikana sekä sähköisesti teknisin välinein että muilla tavoin. Periaatteena on, että valvontarangaistus voidaan määrätä, mikäli sen voidaan katsoa edistävän rikoksenteijän sosiaalista selviytymistä ja ehkäisevän uusien rikosten tekemistä.

Ehdollinen vankeus on varoitusluonteinen rangaistus, jota ei panna täytäntöön vankilassa. Ehdollinen vankeus on myös yhdyskuntaseuraamus, mutta valvonnan puuttuessa se ei edellytä tuomitulta tai viranomaisilta samantaisia täytäntöönpanotoimia kuin muut yhdyskuntaseuraamukset. Ehdolliseen vankeuteen rinnastuu ankaruudeltaan nuorisorangaistus. Siihen voidaan tuomita jos rikoksesta syytetty on rikoksen tekohetkellä ollut alle 18-vuotias ja tuomioistuin pitää sakkoa riittämättömänä, mutta ehdotonta vankeutta liian ankarana rangaistuksena. **Nuorisorangaistuksen tulee myös edistää nuoren sosiaalista selviytymistä sekä ehkäistä hänen syyllistymistään uusiin rikoksiin.** Jos nuori ei aloita nuorisorangaistuksen suorittamista, jättää sen kesken tai ei ojennu annetusta varoituksesta, on Rikosseuraamuslaitoksen vietävä nuorisorangaistus tuomioistuimen arvioitavaksi.

Niin Rikosseuraamuslaitos kuin monet tutkijat ovat tuoneet esille nuorisorangaistukseen tuomitsemisen määrän hiipumisen. Yhtenä syynä nuorisorangaistusten vähäiseen määrään näyttää olevan, että laki on laadittu niin ahtaaksi, että sen soveltaminen on syyttäjien mielestä hankalaa. Näin sen soveltamisalan piiriin ei löydetä riittävästi tapauksia. **Nuorisorangaistus sisältää monia sosiaalisia elementtejä ja nuorelle osoitettua tukea** ja voi olla, ettei sitä tunneta riittävän hyvin ehdollisen rangaistuksen vaihtoehtona. Myös lapsiasiavaltuutettu on kannattanut nuorisorangaistuksen nykyistä laajempaa käyttöä. Rangaistusmuodoista sillä on mahdollista vaikuttaa eniten alaikäisen elämään, koska sii-

hen kuuluu monialaista yhteistyötä sekä pe-rehtymistä esimerkiksi työhön ja opintoihin. Nuorisorangaistus voi siten olla rangaistuk-sena vaikuttavampi kuin esimerkiksi sakko, jota nuori ei välttämättä pysty edes itse mak-samaan.

Ehdoton vankeusrangaistus tulee nähdä vasta vii-mesijaisena vaihtoehtona etenkin alaikäisten, mutta myös muiden nuorten rikoksenteke-jöiden kohdalla. **Vankeusrangaistus on eri-tyisen haitallista alaikäisille ja ensikertai-sille sen muusta yhteiskunnasta eristävän vaikutuksen vuoksi.** Vankeuden aikana on todennäköistä tutustua muihin rikoksenteke-jöihin, joka puolestaan voi madaltaa kynnystä omaksua rikosmyönteisiä asenteita ja rikolli-seen elämäntapaan kuuluvia toimintamalleja.

Alaikäiset vangit ovat Suomessa harvinaisuus: vuonna 2019 alaikäisiä tutkintavankeja ja van-keja oli päivittäin keskimäärin yhteensä seit-semän, kun taas vuosina 2010–2018 päivittäinen keskimäärä vaihteli viidestä kymmeneen. Eduskunnan oikeusasiamies on asettanut läh-tökohdaksi viimesijaisuuden, jonka perusteel-la alaikäisten tutkintavankeudelle ja vankeudelle tulee kaikin keinoin pyrkiä löytämään vaihtoehtoja[9]. Alaikäisten vankilasijoittelus-sa on otettava huomioon tietyt lainsäädännös-tä sekä kansainvälisistä sopimuksista seuraa-vat vaatimukset: heidät on pidettävä erillään täysi-ikäisistä vangeista ja lisäksi heille tulee varmistaa riittävät toiminnot, tuki ja huolen-pito lapsen edun mukaisesti. Mitä nuorempi vanki on, sitä tärkeämpää on huomioida hä-nen yksilöllinen kehitystasonsa. Edellä mai-nittujen erityisjärjestelyjen vuoksi lasten ja nuorten sijoittaminen vankilaan on myös ai-kuisia vankeja kalliimpaa.

Rikosoikeudellinen rankaiseminen on omi-aan luomaan yhteiskunnallista stigmaa, joka vaikuttaa kielteisesti sekä rikollista identiteettiä vahvistavasti lapsen ja nuoren minäkuvaan. Lisäksi vankilassa nuorel-la on mahdollisuus luoda itselleen mainetta ja rakentaa rikollisia verkostoja. Siten vanki-laan sijoittamisella on usein jopa rikollisuutta

kasvattava sekä etenkin uusimisriskiä lisäävä vaikutus. Rangaistuksien koventamisella ta-voitellaan usein vahvempaa pelotevaikutusta, jonka toteutuminen on kuitenkin kyseenalais-ta. Lasten ja nuorten kohdalla pelotevaikutuk-sen on todettu olevan vielä matalampi kuin ai-kuisten kohdalla, sillä heillä rikoksentekeen liittyy vähemmän rationaalista tai tietoista harkintaa. Harkinnan puuttuessa nuori ri-koksentekeijä ei ota huomioon riittävästi toi-mintansa seurauksia, joten ankarien rangais-tusten toivottu pelotevaikutus jää niin ikään vähäisemmäksi.

5. MUUT KEINOT

5.1. ENNALTAEHKÄISY

Lapsille ja lapsiperheille suunnatut varhaisen vaihteen tukipalvelut ehkäisevät rikolliseen elämäntapaan ajautumista. **Ihannetilantees-sa palveluiden piirissä pystytään vaikutta-maan lapsen ja nuorten kasvuympäristöön erilaisten ongelmien ja riskien tunnistami-sen kautta siten, että ongelmat eivät kulmi-noidu rikolliseen käyttäytymiseen elämän myöhemmissä vaiheissa.** Myös varhaiskas-vatus ja koulu ovat varhaisen vaiheen palve-luilta, joissa opetellaan esimerkiksi sosiaali-sen kanssakäymisen perussääntöjä yhdessä samassa kehitysvaiheessa olevien ikätoverien kanssa.

Rikollisuutta ehkäisevään työhön kuuluu eri hallintoaloilla kehitettyjä auttamismuotoja. **Esimerkiksi Helsingin poliisin ennalta es-tävän toiminnon kohdennetuilla moniam-matillisilla toimenpiteillä on pystytty vä-hentämään nuorten rikoksia.** Toimintoon sisältyy nuorten pariin jalkautumista ja kes-kustelemista heidän kanssaan. Lisäksi siinä puututaan rikoksiin, päihteidenkäyttöön ja

muuhun häiriökäyttäytymiseen. Myös lastensuojeluilmoitusten tekeminen ja Ankkuritoimintaan ohjaaminen kuuluu toiminnon piiriin.

Ankkuritoiminta on varhaisen vaiheen moniammatillisesti toteutettua hyvinvoinnin edistämistä ja rikosten ennaltaehkäisyä. Lisäksi poliisin ennalta estävänä erityistoimintana tarjottavan Exit-toiminnan tarkoituksena on estää vakavaa rikollisuutta. Toimintaan kuuluu myös rikollisuudesta aiheutuvan inhimillisen kärsimyksen ja taloudellisten haittojen minimointi. Poliisin tekemän yhteistyön koulutettujen päihde- ja rikostaustaisten kokemusasiantuntijoiden kanssa on myös todettu vaikuttavan huomattavasti nuorten ajatteluun ja käyttäytymiseen.

Poliisin ennalta estävän työn yhtenä pyrkimyksenä on ollut vähentää rikoksia tekevien nuorisoporukoiden mahdollisuuksia rekrytoida lisää nuoria rikolliseen toimintaan. Toiminnassa on kuitenkin jouduttu toteamaan, että koulujen tarve laillisuuskasvatus-, puhutus- ja konsultaatiopalveluille on suurempaa kuin mihin nykyiset resurssit antavat mahdollisuuksia. Sosiaalisessa mediassa tai sen välityksellä tehtävä rikollisuus on lisääntynyt sosiaalisen median kasvavan suosion myötä, joka on lisännyt myös poliisin läsnäoloa sosiaalisessa mediassa. Etenkin korona-aika on korostanut nuorten tarvetta keskustella poliisin kanssa muiden kontaktien rajoittamisen myötä.

Lastensuojelu on merkittävässä roolissa nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä, mutta myös monet järjestöt tekevät tärkeää työtä etenkin rikoksen uhrien auttamiseksi. **Uhrien huomioiminen ja auttaminen vähentää rikoksista aiheutuvia haittoja sekä mahdollisuutta joutua uudestaan rikoksen uhriksi.** Uhritutkimuksiin panostaminen ja niiden tulosten huomioiminen on kriminaalipolitiikan kannalta ensisijaisen tärkeää. Kolmannen sektorin rooli tulee huomioida yhä vahvemmin päätöksenteossa, sillä heillä on runsaasti arvokasta tietoa eri väestöryhmien tilanteista ja vallitsevista olosuhteista. Ei-viranomaisroolissa olevien alan järjestöjen tarjoamat pal-

velut voivat olla viranomaisvastaisille, mutta avuntarpeessa oleville nuorille helpommin lähestyttävä vaihtoehto hakea apua erilaisiin ongelmiin.

5.2. LAPSILLE JA NUORILLE SUUNNATUT PALVELUT JA NIIDEN ONGELMAKOHTIA

Lasten ja nuorten rikosoireiluun puuttuminen ei onnistu ilman eri alojen ammattilaisten välistä yhteistyötä. Yhteistyöhön liittyy kuitenkin monia haasteita, joita voivat olla esimerkiksi yhteistyökumppanin toiminnan heikko tuntemus, yhteyshenkilöiden vaihtuvuus, aikatauluongelmat, asiakkaan sitouttaminen palveluihin, tiedonsiirron haasteet sekä alueelliset erot esimerkiksi sosiaalipalveluissa. Myös eri palveluita koskeva lainsäädäntö on joissain tapauksissa ollut esteenä eri palveluiden väliselle yhteistyölle. Yhteistyön haasteet näkyvät koko palveluketjun läpi niin ennaltaehkäisyssä kuin vankilaista vapautuvien lasten ja nuorten tuessa.

Rikoksilla oireilevan lapsen tai nuoren asiat voivat olla samanaikaisesti ovat useamman kuin yhden toimijan käsiteltävänä – esimerkiksi yhtäaikaaisesti koululla, lastensuojelussa, sovittelutoiminnassa, poliisissa tai Rikosseuraamuslaitoksella. Näin muodostuu ilmeinen riski, jossa kukaan ei lopulta ota vastuuta lapsen tai nuoren tilanteesta. **Jos palvelut ovat toisistaan eriytettyjä, jää kokonaisvastuun ottaminen lapsen ja nuoren kohtaamista haasteista usein vajavaiseksi.** Joissain tilanteissa verkoston ylläpitäminen voi jäädä huoltajien vastuulle, joka asettaa lapset ja nuoret eriarvoiseen asemaan. Näin käy herkästi etenkin silloin, jos oireilun taustalla ovat nimenomaan perheen ongelma- ja kriisitilanteet. Huoltajan korostunut vastuu ja sen vaikutus jaksamiseen voi myös olla perheen arjelle erittäin kuormittavaa.

Mielenterveyspalveluiden kriisi on ollut käynnissä jo pitkään myös lasten ja nuorten osalta. **Käytännössä lapset eivät pääse ammattiavun piiriin ennen kuin tilanne on jo päässyt kriisiytymään pahasti.** Silti kriisitilanteissa mielenterveyspalveluihin pääseminen on usein ennen kaikkea vanhempien sinnikkydestä kiinni. Vastaavasti myös näissä tilanteissa on lapsen ja nuoren edun toteutumisen näkökulmasta ongelmallista, jos mielenterveyspalveluihin pääseminen on kiinni ennen kaikkea huoltajien toiminnasta.

Lasten määrä sijaishuollossa on kasvanut vuosien aikana[10]. Lapset sijoitetaan pääasiassa sijaisperheisiin tai perhekoteihin ja nuoret puolestaan laitoshuoltoon, kuten koulukoteihin. Sijoitusten taustalla ovat yleensä erilaiset perheiden ja lasten haasteet, kuten päihde- ja mielenterveysongelmat. Lastensuojelu joutuu usein paikkaamaan muiden sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden, kuten päihde- ja mielenterveyspalveluiden sekä riittävien neuropsykiatristen palveluiden ja perhepalveluiden puutteita.

Lastensuojelun sijaishuollosta, erityisesti laitoksista, luvattomasti poistuneet ja niihin palaamatta jättäneet nuoret ovat suuressa riskissä joutua rikosentekijöiksi, todistajiksi tai uhreiksi. Näiden nuorten haavoittuvaa asemaa halutaan käyttää hyväksi ja heidät voidaan laittaa tekemään rikoksia esimerkiksi asumista, ruokaa, kyytejä tai päihdeitä vastaan. Sijaishuoltopaikoilla on velvollisuus etsiä niin sanotusti hatkassa olevia nuoria, mutta heillä ei mahdollisuutta ottaa löytyvää nuorta kiinni.

Sijaishuollon työntekijät kuvaavat, että yhteistyö muiden viranomaisten kanssa on haastavaa ja vaihtelevaa riippuen alueesta sekä työntekijöistä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden, sijaishuoltopaikan työntekijöiden ja muiden ammattilaisten tiheä vaihtuvuus heikentää lasten oikeuksia. On syytä korostaa, että oikea sijaishuoltopaikan valinta ja riittävä määrä erikoistuneita ammattilaisia yhdistettynä muihin sijaishuollon myönteisellä tavalla

kiinnittäviin tekijöihin voivat vähentää laitoksesta karkaamisia.

Lastensuojelu, nuorisotyö ja muu nuorten kanssa tehtävä työ ei onnistu ilman luottamuksellista suhdetta nuoreen. Tämän suhteen luominen vaatii sekä aikaa että mahdollisuuden antamisen. Sosiaali-, terveys- ja kasvatusalan ammattilaisten pysyvyys nuorten elämässä tukevat terapeutin ja välittävän suhteen onnistumista. Alalla oleva työntekijäpula ja suuri vaihtuvuus tulee ratkaista, jotta ne eivät entisestään vaikeuta ja estä luottamuksellisten ihmis- ja hoitosuhteiden syntymistä.

6. LOPPUSANAT

Tässä ohjelmapaperissa on haluttu löytää kestäviä, sosiaalipoliittisesti painottuneita ratkaisuita lasten ja nuorten rikollisuuteen. **Pahinta sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta on, jos rikoksilla oireilevista nuorista tulee rikoksia tekeviä aikuisia.** Tämä on kehitys, jota meidän tulee ennaltaehkäistä. Nuorten kohdalla suuntaan on mahdollista vaikuttaa helpommin kuin aikuisten: siksi tärkeää tuntea ilmiön taustat ja valita keinot, jotka oikeasti toimivat. **Mikään tutkimus ei tue ajatusta, että rangaistusten koventaminen tai rikosvastuukäräjän alentaminen toimisi.** Tarvitsemme parempaa varhaista puuttumista ja riittävästi resursoituja erilaisia tukipalveluita.

Lasten ja nuorten rikollinen käyttäytyminen on merkki yhteiskunnan sekä palvelu- ja tukijärjestelmän epäonnistumisesta. **Rikollinen käyttäytyminen on aina oire jostakin.** Rikoksiin syyllistyneet lapset ja nuoret ovat aina ensisijaisesti tuen tarpeessa, ja me aikuiset olemme vastuussa siitä, että apu ja tuki kohdentuu oikein sekä riittävän ajoissa. Olemme myös vastuussa siitä, että rikoksia ei koskaan syntyisi ja nuoret saavat elää turvallista arkea. Tarvitsemme nuorten arkeen enemmän turvallisia aikuisia, jotka kuuntelevat nuoria, ja joita nuoret kuuntelevat ja arvostavat.

Vain näiden periaatteiden ja tavoitteiden ohjaamina voimme toteuttaa aidosti lasten ja nuorten rikollisuutta vähentävää ja siitä koituvia erilaisia haittoja lieventävää kriminaalipolitiikkaa.

LÄHDELUETTELO

- **Ansala, Laura, Hämäläinen, Ulla & Sarvimäki, Matti. 2014.** Integroitumista vai eriytymistä? Maahanmuuttajalapsen ja -nuoren Suomessa. Kelan tutkimusosasto. Työpapereita 56/2014.
- **Bernelius, Venla & Huilla, Heidi. 2021.** Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet. Valtioneuvoston julkaisu 2021:7.
- **EOAK/4760/2020.** Eduskunnan oikeusasiamiehen päätös 23.3.2022. Alaikäiset vangit.
- **Keskusrikospoliisi. 2022b. Laatinut Danielsson, Petri.** Nuorten väkivaltarikollisuuden määrä ja piirteet poliisiin tietoon tulleen rikollisuuden valossa.
- **Lehti, Martti, Salmi, Venla, Aaltonen, Mikko, Danielsson, Petri, Hinkkanen, Ville, Niemi, Hannu, Sirén Reino & Suonpää, Karoliina. 2014.** Maahanmuuttajien rikosten uhreina ja tekijöinä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 265.
- **Roberts, Julian V., Stalans, Loretta, Indermauer, David & Hough, Mike. 2003.** Penal Populism and Public Opinion: Lessons from Five Countries. Oxford University Press
- **Sisäministeriö. Tuovi – sisäisen turvallisuuden portaali. 2022a.** Nuorten rikollisuuden vähentäminen. Verkkosivu. <https://sisainturvallisuus.fi/nuorten-rikollisuuden-vahentaminen> (luettu 16.12.2022)

[1] Sisäministeriö 2022a

[2] Terminä rangaistuspopulismi on suomennettu englanninkielisestä termistä ”penal populism”, joka on käytössä laajasti tutkimuskentällä. Esim. Roberts ym. 2003.

[3] Katujengejä käsitellään tässä ohjelmassa tarkemmin luvussa 3.4.

[4] Keskusrikospoliisi 2022b, 10–11

[5] Ansala ym. 2014, 4

[6] Lehti ym. 2014, 161

[7] mt., 165–166

[8] Bernelius & Huilla 2021, 68–69

[9] EOAK/4760/2020, 4

[10] Tosin vuonna 2021 sijaishuollossa olevien lasten määrässä oli havaittavissa pientä laskua.

**vasemmisto
vänster**